

İSLÂM'DA YARALAMA VE ÖLÜME SEBEBİYET VERMELERDE DİYET, ERŞ VE TA'ZİR CEZALARI

Hamdi DÖNDÜREN*

Konya Karatay Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, İslâm Ekonomisi ve Finans Bölümü, Konya, Türkiye

MAKALE BİLGİSİ

Geliş tarihi: 11 Kasım 2022
Düzeltilme tarihi: 12 Aralık 2022
Kabul tarihi: 14 Aralık 2022

Anahtar Kelimeler:

İslam Hukuku, Kul hakkı, Diyet, Erş, Kısas, Kasame, Tazminat, Ta'zir.

ÖZET

İslâm'da mal, can, ırz, akıl ve inanç özgürlüğü olmak üzere beş şey güvence altına alınmıştır, bunlara bilerek veya bilmeyerek zarar verenler için de çeşitli yaptırımlar konulmuştur. Diğer yandan İslâm Devleti de maslahat ve kamu yararını dikkate alarak, had cezalarını geçmeyen ölçüde cezalar koyabilir bunlara da ta'zir cezası denir. Kur'an-ı Kerim'in çeşitli ayetlerinde insanlara karşı haksızlık edenler için büyük bir azap olduğu bildirilmiştir. Bir kimseyi yanlışlıkla öldürmenin cezası olarak ölenin mirasçılarına diyet ödenmesi ve mü'min bir köleyi azat etmesi bunlar arasında sayılabilir. Kas-ten öldürmekten doğan diyetin ise, mala verilen zararlarda olduğu gibi suçlu işleyen tarafından ödenmesi şahsi sorumluluk gereğidir. Bir de fail-i meçhul cinayetlerde, suçun meskûn bir alanda işlenmesi halinde, mağdurun yakınlarının isteği üzerine, çevreden seçilen elli kişinin sorgulanarak, kasâme denen yemine davet edilmesi, "Biz öldürmedik ve öldüreni de bilmiyoruz" diye yemin etmeleri halinde, diyet tazminatı ile sorumlu tutulmaları, o bölge halkının ilgi ve dikkatsizliğine bir çeşit ceza olarak değerlendirilir. Hata ile ölüme sebebiyet vermelerde, yalnızca diyet gerekir, yaralama veya bir organı sakat bırakma gibi fiillerde ise mağdura verilmesi gereken bedele "erş" denir. Diyet sözcüğü, bazen erş yerinde de kullanılmaktadır. Bu çalışmada, İslâm'da kul hakkı, yaralama ve ölüme sebep olma gibi durumlarda ortaya çıkan tazminat (erş ve diyet) hakkı ve buna ilişkin devlet güvencesi, kısas, kasâme ve ta'zir cezası gibi konular ele alınarak kısaca değerlendirilmiştir.

DIYYA, ERSH AND TAZIR DUES IN THE INJURY OR DEATH CLAIMS IN ISLAM

ABSTRACT

Five things have been guaranteed in Islam, namely the freedom of property, life, chastity, mind and belief, and various sanctions have been imposed on those who harm those intentionally or unintentionally. On the other hand, the Islamic State may also inflict nemesis up to not exceeding hadd penalties, taking into account of the public interest and/or public welfare. These are called tazir punishments. In various verses of the Qur'an, it is stated that there is a great punishment for those who do injustice to people. Payment of diyya (blood money) to the heirs of victim and emancipation of a Muslim

Keywords:

Islamic Law, Rightful due, Indemnity, Diyya, Ersh, Qasama, Qisas, Tazir

slave are listed among these. Also, in case of unidentified murders, if the crime is committed in a residential area, at the request of the relatives of the victim, holding responsibility of fifty people who selected from the neighborhood with the diyah compensation, if they swear by saying "We did not kill and we do not know who killed," after inviting them to take an oath called Qasama, is considered as a kind of punishment for the apathy and carelessness of the local community. In case of accidental killings, only diyya is required, and in acts such as injuring or debilitating of an organ, the price to be paid to the victim is called "ersh". The word diyya is also sometimes used in place of ersh. In this study, the rightful due in Islam, the right of compensation (ersh and diyya) arising in cases such as injury and death and the related state guarantee, and the issues such as qisas, qasama and tazir punishment were discussed.

1. Yaralama ve Ölüme Sebebiyet Vermelerde Diyet ve Erş Tazminatı

1.1. Hz. Peygamber Döneminde Diyet ve Erş Uygulaması

Yüce Allah insan hayatına önem vermiş, yanlışlıkla bile olsa, birinin ölümüne sebebiyet vermede, zararın tazmin edilmesi ilkesini getirmiştir. Ayetlerde şöyle buyrulur: **“Yanlışlıkla olması dışında, bir mü’minin diğer mü’mini öldürmesi olacak şey değildir. Yanlışlıkla bir mü’mini öldüren kimsenin, mü’min bir köle azat etmesi ve ölenin ailesine diyet vermesi gerekir. Ancak öldürülenin ailesi diyetten vazgeçip bunu bağışlarsa bu müstesnadır...”**(Kur’an-ı Kerim, 4:92).

“Kim bir mü’mini kasten öldürürse, onun cezası ebedi cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, onu lânetlemiş ve onun için çok büyük bir azap hazırlamıştır.”(Kur’an-ı Kerim, 4:93).

“İşte bu yüzden İsrailoğullarına şunu yazmıştık: Kim, bir cana veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın birini öldürürse, sanki bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir kimsenin hayatını kurtarırsa, sanki bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur...”(Kur’an-ı Kerim, 5:32-33).

“Haklı bir sebep olmadıkça Allah’ın yasakladığı cana kıymayın! İşte Allah’ın size emrettikleri bunlardır. Umulur ki aklınızı kullanırsınız.” (Kur’an-ı Kerim, 6:151).

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: **“Kıyamet gününde insanlar arasında ilk görülecek hesap, kan davalarıdır”** (Buhârî, Diyât, 1, Rikâk, 48; Müslim, Kasâme, 28.). **“Allah katında dünyanın yok olup gitmesi, bir Müslümanın öldürülmesinden daha önemsizdir.”**(Tirmizî, Diyât, 7; Nesâî, Tahrîmü’d-dem, 2; İbnMâce, Diyât, 1).

Yukarıdaki ayette, bir kimseyi yanlışlıkla öldürmenin cezası;ölenin mirasçılara diyet ödenmesi vemü’min bir köleyi azat etmek olarak belirlenmektedir. Diyetin miktarı; İslâm’ın ilk döneminde yüz deve, bin dinar altın (yaklaşık 4 kg.) veya on bin dirhem (28 kg gümüş para) ya da iki yüz kat elbise olarak uygulanmıştır. (Nesâî, Kasâme, 47; EbûDâvûd, Diyât, 16; Mâlik, Muvatta’, Ukul, 2).O dönemde birbirine denk olan bu bedellerden birisi, yükümlünün durumuna göre seçilirdi. Bunu, öldürenin Âkile denilen hısımları üç yıl içinde, eşit taksitlerle öder. Fâili meçhul olanın veya âkilesi bulunmayanın diyetini ise beytül mâl üstlenir. Köle azadına güç yetmezse, iki ay peş peşe oruç tutmak gerekir. Öldürülen mü’min kimse, düşman bir toplumun uy-

ruğu ise, diyet gerekmez, yalnız mü'min bir köle azadı ya da iki ay oruç tutmakla yetinilir.

“Âkile”, diyet ödemek anlamına gelen 'akl' mastarından ism-i fâil olup, diyet ödemeyi yüklenen kimse veya kimseler demektir. Kasten birisini öldürmekten veya onu kasten yaralamaktan dolayı ödenmesi gereken diyet, suçlu işleyen malından ödenir. Ancak öldürme fiili kasta benzer şekilde veya yanlışlıkla (hata yoluyla) işlenmiş ise diyeti 'Âkile' öder.Âkile; mâli tazminatı yüklenip ödeyen asabe, aşiret, divan üyeleri, meslek kuruluşları vb. dir.

Kasten öldürmekten doğan diyetin, öldürenin malından ödeneceği konusunda İslâm hukukçuları arasında görüş birliği vardır. Çünkü prensip olarak her insanın, mala verdiği zararların tazmininde olduğu gibi cana veya bedene verdiği zararlardan da şahsen sorumlu olması, başkasının bundan sorumlu tutulmaması gerekir. Cezalarda asıl olan şahsî sorumluluktur. (Cana verilen zararlar fiziksel olabileceği gibi metafiziksel de olabilir. Bu konuda farklı bir ceza hukuku uygulaması için bk. Gezgin, 2020).

İlgili ayetlerde şöyle buyrulur: “**Herkes kazandığına karşılık bir rehindir.**” (Kur'an-ı Kerim, 74:38). “**Herkesin kazandığı günah ancak kendi aleyhinedir. Hiçbir kimse başkasının günahını taşımaz.**” (Kur'an-ı Kerim, 6:164; 170:15; 35:18; 39:7; 53:38). “**Sen onlara şöyle de. Ne siz bizim işlediğimiz suçlardan sorumlu olacaksınız, ne de biz sizin işlediklerinizden sorumlu olacağız.**” (Kur'an-ı Kerim, 34:25).

Bir hadis-i şerifte de “**Bir suçlu ancak kendi aleyhine suç işlemiş olur.**” (Tirmizî, Fiten, 2; Tefsîru't-tevbe, 2; İbn Mâce, Menâsik, 76, Diyât, 26, 76; İbn Hanbel, IV, 14) buyrulur.

Hz. Peygamber miladi 622 yılında Mekke'den Medine'ye hicret edince düzenlenen ve “Medine Vesikası” denen kurucu Anayasa'da, cana ve mala verilecek zararlarla ilgili büyük risklerin aşağıdaki şekilde paylaşıldığı görülür:

a) Öldürme ve yaralama durumlarında ölenin ailesine verilecek olan kan diyetinin ödenmesi.

b) Savaş esirlerinin kurtarılması için “fidye-i necat” ödenmesi.

c) Ağır malî yükümlülükler altında bulunan borçlu Müslümanların, borç yükünden kurtarılması.

Sözü edilen anayasa metninin 11.maddesinde şöyle denir: “Mü'minler kendi aralarında, ağır malî sorumluluklar altında bulunan hiç kimseyi bu halde bırakmayacaklar, fidye veya kan diyeti gibi borçlarını iyi ve makul bilinen esaslara göre vereceklerdir.”

Bu maddede geçen “mufrah” terimini İbn Hişam, “Borç yükü veya aile fertlerinin çokluğu sebebiyle ağır yük altında bulunan kimse olarak” tanımlarken, (İbn Hişam, 1355/1936), Ebû Ubeyd'in tanımı şöyledir: “Mufrah, borç yüzünden ağır yük altında bulunan kimsedir. Eğer bir kimse esir düşmek veya yanlışlıkla birisinin ölümüne sebebiyet vermek suretiyle fidye veya diyet ödemek zorunda kalırsa buna yardım edilmesi gerekir.” (Ebû Ubeyd, 1353).

Bu anayasanın ilk maddelerinde çeşitli kabile ve zümrelerin isimleri ayrı ayrı zikredilerek, bunların kendi aralarında oluşturacakları bir fondan, adı geçen malî sorumlulukları ortaklaşa olarak karşılayacakları hükme bağlanmıştır. Buna göre her kabile ve her zümre kendi içinde bir sosyal yardımlaşma fonu oluşturacak ve bunun için her zümrenin ayrı bir sandığı olacaktır (Ebû

Ubeyd, 1353; İbn Hişam, 1355/1936; Hamidullah (b), 1941; Hamidullah (a), 1980).

1.2. Diyet ve Erş İçin Uygulama rnekleri

a) Hicretin 7. yılında Hayber bölgesinde bir Müslüman tüccar fail-i meçhul bir cinayete kurban gitmişti. Hz. Peygamber Hayber Yahudilerine bir yazı göndererek kan diyetinin ortaklaşa ödenmesi gerektiğini bildirdi. Ancak onlar cinayeti kimin işlediğini bilmediklerine dair yemin ettiler ve diyet Beytülmal'dan ödendi. (Hamidullah (a), 1980).

b) Mekke'nin fethinden sonra 8. Hicret yılında Hlid b. Velid komutasındaki bir birlik Mekke yakınındaki Cezme kabilelerine irşad için gönderilmişti. Bu kabileden daha önce Müslüman olmuş kimseler yanlışlıkla öldürülmüş ve mallarına da zarar verilmişti. Hz. Peygamber bu olaya çok zlmş, bu kimselerin diyet ve zararları beytlmalden Hz. Ali'ye teslim edilerek gönderilmiş ve mağdur taraftan özür dilenmiştir. (Hamidullah (a), 1980; Kettânî, 1346).

c) Diyetin zekt hazinesinden ödendiği de olmuştur. Nitekim hmile bir kadına karşı suç işleme yoluyla çocuğun düşmesine sebep olan kişiden, gurre denilen ve diyetin yirmide biri kadar olan bir tazminatı ödemesi istenmiştir. Ancak suçlunun kile kapsamına giren yakınlarının bu tazminatı ödeme gücüne sahip olmadığını gören Hz. Peygamber, Ebu Hüreyre'nin naklettiğine göre bunu o kabilenin zekt gelirinden ödemiştir (Müslim, Kasâme, 36; Buhârî, Tıbb, 468; Eb Dâvûd, Diyât, 19; Nest, Kasâme, 39; Eb Ubeyd, 1353; İbn Hişam 1355/1936; Râzî, 1411/1990; Hamidullah, 1941).

d) Muaviye döneminde Mısır eyaletine sırf yaralama suçlarıyla ilgili erş cezası (tazminat) davalarına bakmak üzere Süleym adlı

bir kadı görevlendirilmişti. Bu kadı verilen hükmü borçlunun kile'sine ve Harac Divanına bir yazı ile bildiriyordu. Harac Divanı üç yıl süreyle taksitler halinde ödenmek üzere bu kile'nin maaşlarından (atıyye) kararlaştırılan diyeti keserek, hak sahiplerine ödüyordu. el-Kindî (.350 H.), Süleym'in bu görevi 20 yıl süreyle sürdürdüğünü belirtir (Kindî, 1908-1912).

e) Muhammed Hamidullah'ın ifadesine göre Medine Anayasa'sının gereği olarak bir kabile kendi mensuplarıyla ilgili bir tazminatı ödeyemeyecek durumda bulunursa, komşu ve akraba kabileler destek sağlayacak, sonunda merkez hkmet bu ödemenin yapılmasına yardımcı ve görevli olacaktır. Böylece merkezde beytlmal ve vilayet idarelerinde mahalli hazineler, ailenin ödemedede güçlük çektiği durumlarda, bu kurumlara yardımcı oluyordu. Bu bir çeşit sigorta şirketleri federasyonu olup, sisteme "mekl" adı verilmiştir.

1.3. Fail-i Meçhul Cinayetlerde Kasâme Uygulaması

Kasâme; fâil-i meçhul ve üzerinde öldürülme eseri bulunan bir maktulün bulunduğu mahal halkından seçilen elli kişinin Allah'a yemin ederek "Biz ldrmedik ve öldüreni de bilmiyoruz" diye yemin etmelerine "kasâme yemini" denir. Bunu talep etmek ve yemin edecek elli erkeği seçmek maktulün velisinin hakkıdır. Böylece o mahal halkının ilgi ve dikkatsizliğine bir çeşit ceza olması için, diyeti ortaklaşa ödemeleri gerekir.

Hz. Peygamber'in kasâme uygulamasını cahiliye döneminde olduğu gibi bıraktığı nakledilmiştir. Bir hadiste şöyle buyrulur: "**Delil getirmek iddia edene, yemin ise inkâr edene aittir. Ancak kasâme bunun dışındadır**" (şevkânî, ty.).

İnsanların oturduğu şehir ve kasaba kenarından, ses işitilmeyecek kadar uzakta, kırlarda bulunan ölünün, cinayet sonucu öldürüldüğü belli ise, diyeti devlete aittir. İslâm, suç işlemeleri önlemek için kolektif sorumluluk esasını getirmiştir. Yine katilin asabe veya âkilesininkasâme ve diyetle yükümlü tutulmasının sebebi, maktulün bulunduğu yerde, öldürülmezden önce, hayatını korumadaki eksiklikleri ve caninin saldırısına karşı ona yardım ve himaye etmemeleridir. Nitekim yanlışlıkla (hataen) öldürmede Âkile'nin diyetle yükümlü tutulmasının sebebi de budur.

Kasâmenin şartları şunlardır: a) Öldürenin meçhul olması. b) Öldürülende yara, vurma vb. öldürme eserinin bulunması. c) Öldürülenin velileri tarafından mahkemeye dava açılması. d) Cinayetle itham edilen biri varsa, onun suçu inkâr etmiş olması ve suçu isbat edecek bir delilin bulunmaması, e) Davacının kasâme talebinde bulunması. Çünkü yemin teklif etmek davacının hakkıdır. f) Maktulün bulunduğu yerin bir kimsenin mülkü veya yararlandığı bir yer olması (Kâsânî, 1394/1974; İbnü'l-Hümâm, 1316/1898; Meydânî, ty.;İbnKudâme, 1970; Zühaylî, 1405/1985).

2. Ölüm ve Yaralamaya Sebebiyet Vermelerde Verilecek Tazminatın Ödenmesi

Öldürülen kimsenin mirasçılara, bedel olarak verilen mal veya paraya “diyet” denir. Yanlışlıkla öldürmelerde yalnız diyet gerekir ve bunu üç yılda üç eşit taksitle suçlunun âkilesi (mirasçıları veya bağlı olduğu topluluk ya da divan) öder. Yaralama veya bir organı sakat bırakma gibi müessir fiillerde mağdura verilmesi gereken bedele ise “erş” denir.

Amrb. Şuayb, dedesinden şunu rivayet etmiştir: Hz. Peygamber döneminde diyetin miktarı 800 dinar altın veya 8000 dirhem

gümüş para, ehl-i kitabın diyeti ise bunun yarısı kadardı. Hz. Ömer'in halifelik dönemine kadar böyle devam etti. Hz. Ömer Halife olunca deve fiyatlarının arttığını dikkate alarak diyet miktarını altın para kullananlar için 1000 dinar, gümüş para kullananlar için 10.000 veya 12.000 dirheme çıkardı. Sığır besleyenler için 200 sığır, koyunculuk yapanlar için 2000 koyun ve elbise ticareti yapanlar için 200 kat elbise olarak bıraktı. Ehl-i kitabın diyetini daha önceki gibi devam ettirdi(Ebû Dâvûd, Diyât, 18.).

Kur'an'da, ölümün dışında kalan müessir fiillere de kısas hükmü getirilmiştir. “... **Göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş ile kısas yapılır. Yaralarda da kısas vardır**”(Kur'an-ı Kerim 5:45). Yaralamaların tazminatında erş miktarlarının bir bölümü hadisle belirlenmiştir.

Hz. Peygamber'in Amr İbn Hazm (r.a) eliyle Yemen halkına gönderdiği diyet ve erş cezalarıyla ilgili mektupta miktarlar şöyle belirtilir:

“Bir kimsenin bir mü'mini öldürdüğü delil ile tespit edilir ve maktulün velileri tarafından affedilmezse, ona kısas uygulanır. Bir kişiyi öldürmede 100 deve diyet vardır. Burunun veya dilin tam olarak kesilmesi durumunda tam diyet vardır. İki dudakta tam diyet vardır. İki yumurtada tam diyet vardır. Cinsiyet organının kesilmesinde tam diyet vardır. Belin sakatlanmasında tam diyet vardır. İki gözde tam diyet vardır. Tek gözde ve tek elde yarım diyet vardır. Beyne ulaşan derin yarada (me'mûme) üçte bir, karın boşluğuna ulaşan derin yarada (câife) üçte bir diyet vardır. Kemik kırılmasına veya ufalanmasına yol açan yaralamada (mü-nakkile) onbeş deve, el ve ayakların her bir parmağında on deve, her bir diş için beş deve, kemiğe ulaşan derin yaralamada (mûdîha) beş deve tazminat vardır. Kadını öldüren erkek kısas olarak öldürülür. Altın

kullananlar için diyet miktarı 1000 dinardır” (Nesâî, Kasâme, 46.; Hamidullah (b), 1983; Serahsî, 1372/1373; Bilmen, 1967). Nass’larda belirlenmeyen durumlarda, tazminatın miktarını hâkim belirler (Kâsânî, 1394/1974; Şevkânî, ty.; İbnKudâme, 1970). Hz. Peygamber döneminde bir kadın, bir câriyenin dişini kırmıştı. Cârîye tarafı diyeti (erş) kabul etmeyerek kısasta ısrar edince, kimi sahabeler, tarafları barıştırmak için araya girdi. Sonunda cârîye tarafı suçluyu affedince Allah’ın Rasûlü şöyle buyurdu: **“Allah’ın öyle kulları vardır ki, Allah’a yemin etse, Allah onu yemininde yalancı çıkarmaz.”** (Şevkânî, ty.). Bu hadiste böyle bir durumda af yoluna gitmeyi teşvik vardır.

Kasten öldürme fiilinden dolayı kısasın gerekmesi için řu şartlar bulunmalıdır: a) Suçu işleyenin akıllı ve ergen olması, b) Öldürme fiilinin kasten işlenmesi, c) Öldürenin, suç serbest iradesiyle işlemesi, d) Öldürülenin, öldürenin fer’i, yani çocuk veya torunlarından biri olmaması gereklidir.

Yaralama veya sakat bırakmalarda kısas veya tazminat (erş) isteme hakkı mağdura aittir. Ölüm durumunda ise bu hak ve yetki öldürülenin mirasçılara, kimsesi yoksa İslâm Devletine geçer. İlke olarak ölenin mal varlığına mirasçı olanlar, kısas veya diyetle ilgili haklara da sahip olurlar. Çünkü mirasçı, ölene insanların en yakın olanıdır (Kâsânî, 1394/1974; el-Fetâvâ’l-Hindiyeye, 1400/1980; Bilmen, 1967).

Yukarıda, **“Eğer öldüren, ölenin velisi olan din kardeşi tarafından bağışlanırsa, bu takdirde ona, örfe uymak ve (bağışlayan borcunu) iyi bilinen örfe göre ödemek düşer”** ayetindeki (Kur’an-ı Kerim, 2:178) ölenin velisinin, öldüreni affetmesi řu şekillerde olabilir:

a) Kısastan vazgeçerek, diyete veya erş razı olur,

b) Diyet ve erş miktarında dilediği kadar indirim yapabilir, hatta tamamından da vazgeçebilir. Böyle bir durumda, öldüreninde, iyi bilinen örfe uyararak ödemede kolaylık göstermesi gerekir. Nitekim, bir mü’mini yanlışlıkla öldürenin, **“...ölenin ailesine teslim edilecek bir diyet vermesi gerekir. Meğkerki, ölenin ailesi bu diyeti bağışlamış olsun”**(Kur’an-ı Kerim, 4:92) ayetine göre, ölenin ailesi diyetin tamamını da affedebilir. Hadis: **“Bir yakını öldürülen kimse (veli) řu üç şeyden birisini isteyebilir: Kısas, diyet veya af. Dördüncü bir şey isterse ona engel olun”** (Tirmizî, Diyât, 13; İbn Mâce, Diyât, 3).

3. İslâm’da Ta’zir Cezası

Kitap ve sünnette yer almayan, fakat İslâm Devleti tarafından konulan cezalara ta’zir cezası denir. Bunlar Allah hakkı sayılan haklara saldırmak veya emanete hıyanet etmek, rüşvet almak veya başkalarına eza etmek gibi kulla ilgili haklara saldırı durumunda ortaya çıkabilir.

Had cezaları dışında hangi söz, fiil veya davranışların ne miktar cezayı gerektireceğini İslâm devleti belirler. Ancak bu belirlemede de birtakım esaslara uyulur. Meselâ, bazı hakaret çeşitleri kişi, aile veya belde örfüne göre değişebilir. Ebû Hanife’ye göre, bir kimsenin diğerine köpek, eşek ve öküz gibi bir hayvan ismiyle hitap etmesi ta’zir cezasını gerektirmez. Çünkü bu, gerçekleşmesi düşünölemeyen bir şeyle iftira etmek anlamına gelir ki bu yalanın ayıbı söyleyene döner, ancak diğer bazı müctehidlere göre benzeri kişilere eza veren, onları üzen söz, fiil ve davranışlar ta’zir cezasını gerektirir (İbnü’l-Kayyim, 1325-1326; İbn Nuceym, 1334; Zühaylî, 1404/1985).

Başlıca ta'zîr cezaları hapis, sürgün, siyaseten öldürme, bazı malî cezalar, azarlama Őekillerinde olabilir.

3.1. Hapis cezası

Müctehidlerden bir bölümü hapis cezasının meşrû olduğunu söylemişlerdir. Delilleri Hz. Peygamber'in (s.a.s) zan altında olan bir adamı hapsedip, sonra serbest bırakmasıdır (Ebû Dâvud, Akdıye, 29; Tirmiz, Diyât, 20; Nesaî, Sârık, 2). Bu ceza ihtiyatî bir tedbirdir. Bir hadiste Şöyle buyrulur: "*Varlıklı kişinin borcunu geciktirmesi, Őikâyet edilip cezalandırılmasını meşrû kılar*"(Buhârî, İstikrâz, 13; Ebû Dâvud, Akdıye, 29; Nesaî, Büyû, 100; İbn Mâce, Sadakât, 18; Ahmed b. Hanbel, IV, 222, 388, 389). Bu hadis; gücü yeten kimsenin, borcunu geciktirmesi halinde borcunu ödeyinceye kadar tutuklanabileceğine delil getirilmiştir (Şevkânî,ty.).

Diğer yandan ilk dört halifeden Hz. Ömer cezaevi yaptırmış, Hz. Osman ile Hz. Ali de bu konu da onu izlemiştir.

Hanefilere göre hapis cezasının meşrûluğu yol kesip soygun yapanlara verilecek cezayı bildiren ayetteki; "... *Yahut yeryüzünde başka bir yere sürgün edilmeleridir*"(Kur'an-ı Kerim, 5:33) ifadesidir. Burada "sürgünden" maksat hapsedmektir. Çünkü yol kesen eşkıyanın başka bir beldeye sürgün edilmesinin, onun topluma verebileceği zararı önleyemeyeceği açıktır.(Cassâs, 1985; İbn Kudâme, ö.620/1223).

3.1.1. Hapis cezasını gerekli kılan haller

Karâfi'ye (ö.1008/1600) göre sekiz durumda, suçluyu hapsedmek caiz olur. a) Suçlu, mağdurun ortada olmaması halinde cezanın uygulanmasına imkân vermek için hapsedilir. b) Hakkı vermekten kaçınan

kimse, hakkın alınabilmesi amacıyla hapsedilir. c) Zenginlik veya yoksulluk durumu bilinmeyen kimse, soruşturma süresince hapsedilir. d) Suçlunun Allah'a isyanını engellemek için hapsedilir. e) Yapması gereken hukukî bir tasarrufu yapmaktan kaçınan kimse bu tasarrufu yapıncaya kadar hapsedilir. Mesela, iki kız kardeşle veya anne kızla birlikte evli iken İslâm'a giren bir gayrimüslim, eşleri arasında tercih yapıncaya kadar hapsedilir. f) Bir malı veya borcu belirsiz olarak ikrar eden kimse, bunları belirlemekten kaçınırsa, belirleyinceye kadar hapsedilir. g) Őâfîlere göre, oruç gibi bizzat yerine getirmesi gereken Allah hakkından kaçınan kimse hapsedilir (Karâfi, el-Furûk, IV, 79; Zühaylî, 1404/1985).

3.2. Siyaseten öldürme cezası

Hanefî ve Mâlikîlere göre, İslâm devleti suçlarda tekrarı, suç işlemeyi alışkanlık haline getirmek veya eşcinsellik gibi bazı suçları işleyenlere ölüm cezası verebilir. Buna "siyaseten katil" denir. Bunun için hâkim kararı gerekir. Meselâ; Allah'a, meleklerden veya peygamberlerden birisine sövmek gibi. Bu konuda řu ayete dayanan bir görüş birliği vardır: "*Őüphesiz Allah'a karşı gelen ve Rasûlüne eziyet edenleri Allah, dünyada da ahirette de lânetlemiş ve onlar için hor ve hakir yapan bir azap hazırlamıştır*"(Kur'an-ı Kerim, 33:57).

Kısaca, yaptığı kötülükler, öldürmedikçe önlenemeyecek kimse siyaseten öldürülür. Hırsızlığı alışkanlık haline getiren kimse ile başkalarına bozuk inançlarını telkine çalışan kimse gibi. İslâm âlimlerinin çoğuna göre sihir yapanın hükmü de böyledir (İbn Âbidîn, ty.; Zühaylî, 1404/1985).

Mâlikî ve Hanbelîlere göre, Müslümanlar aleyhine, düşman adına casusluk yapan Müslüman casus öldürülür. Ebû Hanife ve

İmam Şafî aksî görüştedir. Diğer yandan Şâfîîlerden bir toplulukla, Ahmed b. Hanbel kitap ve sünnete aykırı olan bid'atlara çağırarak kimsenin öldürülmesini caiz görürler (İbn Teymiyye, es-Siyâsetü's-Şer'iyye, Kâhire 1322/1969, s. 114, el-Hisbe, s. 48; Şîrâzî, el-Mühezzeb, II, Halebi, Mısır, (ty.), s.242.).

Düşman ülkesi harbî casusun öldürülebileceği konusunda ise görüş birliği vardır.

3.3. Malî ta'zîr cezaları

Müctehidlerin çoğuna göre suçlunun malına el koyarak ta'zîr cezası uygulamak caiz değildir. Çünkü bunda, başkasının malını haksız yere yemek vardır. Ancak Malikî mezhebinden meşhur görüşe, Hanbelîlere ve Şâfîîlerin iki görüşünden birisine göre bazı yerlerde mâlî nitelikli ta'zîr cezası uygulanabilir. Bu görüşün delili zekâtını vermeyen kimsenin ceza olarak malının yarısının müsadere edilebileceğini bildiren hadisle (Şevkânî, ty), Hz. Ömer ve Hz. Ali'nin içki satılan bazı iş yerlerini yaktırmalarıdır (İbn Teymiyye, el-Hisbe, s. 49 vd; İbnü'l-Kayyim, 1325-1326).

Ebû Yusuf'a göre, suçlunun malı devlet tarafından geçici olarak alınır, daha sonra geri verilir. Çünkü şer' bir sebep olmaksızın başkasının malını almak caiz değildir (Zühaylî, 1405/1985).

İbn Âbidîn (ö. 1252/1836) mâlî ceza ile ilgili olarak şöyle der: "Kanaatimce, hâkim, suçlunun malını alıp, yanında alıkoyar. Onun tövbe etmesinden ümit keserse bu malı uygun bulduğu yere sarf eder. Devletin mal sahiplerinden müsadere sine gelince; bu sadece beytülmal memurları için aldıklarını beytülmale koymak şartıyla câiz olur (İbn Âbidîn, ty).

Nitekim Hz. Ömer, bir dilencinin yanında ihtiyacının üstünde yiyecek bulunca bunları müsadere etmiştir. Kısaca, gayri meşrû yoldan kazanılan mallar müsadere edilebilir.

4. Sonuç

Dinimizde kul hakkı; maddî ve manevî haklar olmak üzere ikiye ayrılır ve helalleşme olmazsa bunlar doğrudan ahirete intikal eder.

Çünkü Kur'an-ı Kerimde insanlara karşı yapılan haksızlıklar için büyük bir azap olduğu bildirilmiştir. Sonuç olarak,

1) İslâm'da mal, can, ırz, akıl ve inanç özgülüğü olmak üzere beş şey güvence altına alınmış, bunlara bilerek veya bilmeyerek zarar verenler için ciddi yaptırımlar konulmuştur. Bunlardan özellikle mal ve canın korunması, uhrevî sorumluluk yanında, bunlara ait dünyevi tazminatların ödenmesi Devlet tarafından güvence altına alınmıştır.

2) Kasten birinin ölümüne sebep olma durumunda, kısas cezası asıldır. Ancak mağdur ailenin isteği üzerine, kısas diyete dönüşebilir veya mağdur aile suçluyu affedebilir. Böyle bir durumda Devlet tazir cezası uygulayabilir.

3) Kasten yaralamalarda, kısas uygulaması asıldır, ancak mağdur taraf bunun için diyet/erş tazminatı isteyebileceği gibi, mağduru affetmesi de mümkündür.

4) Kasıtsız olan yaralamalarda, mağdurun erş tazminatı isteme hakkı vardır, ancak mağdur tarafın affetme yetkisi de vardır.

5) Günümüzde, bu gibi ölüm veya yaralanma risklerine karşı, herhangi bir katılım sigorta şirketine, sigorta yapılması da mümkün ve caizdir.

6) İslâm devleti, had cezaları yanında, mal, can ve ırzı korumak için birtakım cezalar koyabilir. Bunların uygulanması, had cezalarında olduğu gibi Devlet tarafından uygulanır.

5. Kaynakça

Ahmed İbn Hanbel (ö.241/855), *el-Müsned*, I-VI, thk. A. Muhammed Şâkir, Dâru'l-Maârif, Mısır 1368/1949.

Bilmen, Ömer Nasuhi (1391/1971), *Hukuk-ı İslâmiyye ve İstilâhat-ı FıkhiyyeKâmusu*, I-VIII, İstanbul 1967. III, 9;III, 88 vd;

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed İbn İsmâîl (ö.256/869), *el-Câmiu's-Sahîh*, I-VIII, Dâru't-Tıbaati'l-Âmira, İstanbul 1325/1907; I-X, Kâhire 1378/1958.

Cassâs, Ebû Bekir Ahmed İbn Alî (ö.370/980), *Ahkâmü'l-Kur'an*, I-V, Beyrut 1985.(II, 412).

Dârimî, Ebû Muhammed İbn Abdirrahmân (ö.255/868), *es-Sünen*, I-II, Mısır, ty.

Davudoğlu, A. (1973).*Sahîh-i Müslim Terceme ve Şerhi*, İstanbul.

Ebû Dâvûd, Süleyman İbn el-Eş'as es-Sicistânî (ö.275/888), *es-Sünen*, I-IV, nşr. M. Muhyiddin Abdulhamid, Mısır (ty.).

Ebû Ubeyd, *Kitabü'l-Emvâl*, Mısır, 1353 H. (s. 125, 202, 205).

el-Fetâvâ'lHindiyye, Beyrut 1400/1980. (VI, 7)

Elmalılı, Hamdi Yazır (ö.1358/1939), *Hak Dini Kur'an Dili Türkçe Tefsir*, I-IX, 2. baskı, İstanbul 1960-1962. Azim baskısı, I-X, Almanya, ty.

Gezgin, Yusuf Erdem, "İslam Ceza Hukuku Bağlamında Büyücülük Suçu", *Mütefekkir Aksaray İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 7/14 (2020), 467-483.

Hamidullah (a), Muhammed, *İslâm Peygamberi*, İstanbul 1980 (I, 220-228, 643-644).

Hamidullah (b), Muhammed,*el-Vesâiku's-Siyâsiyye*,Kâhire 1941 (s. 41,42,227-229).

İbn Âbidîn, Muhammed Emîn (ö.1252/1836), *Reddü'l-Muhtâr*,Matbaatü'l-Bâbî el-Halebî, Mısır ty. (V, 445 vd.;III, 196;III, 195 vd.).

İbn Âbidîn,*Tenbîhu'r-RukûdalâMesâili'n-Nukûd (Resâil)*, İstanbul 1901.

İbnü'l-Arabî, Ebûbekir (ö.543/1148),*Ahkâmü'l-Kur'an*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Mısır 1376/1957.

İbn Hişam, *es-Sîre*, Mısır, 1355/1936 (II, 147, 148).

İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn, Muhammed İbn Abdilvâhid (ö.861/1457), *Fethu'l-Kadîr*, 1. baskı, I-VI, Mısır-Bulak 1316/1898.VIII, 392, 396

İbnü'l-Kayyim, *İ'lâmü'l-Muvakkîn*, Kahire 1325-1326, (II, 99).

İbn Kudâme, (ö.620/1223), *el-Muğnî*, 3. Baskı, Dâru'l-Menâr, Kahire 1970.VIII, 71 vd.;VIII, 57, 58;IX, 328

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed İbn Yezîd el-Kazvînî, (ö.275/888), *es-Sünen*, I-II thk. venşr. M. F. Abdulbaki, Mısır 1372/1952.

İbn Nuceym el-Mısırî, *el-Bahnu'r-Râik*, Mısır 1334, (VIII, 240).

İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbas, (ö.728/1328), *es-Siyâsetü's-Şer'iyye*, Kahire 1322/1969, s. 114.

İbn Teymiye, el-Hisbe, (y.y.) 1387/1967, s. 48.

Karâfi, Ebû'l'AbbasŞehâbüddin (ö.684/1285), *el-Furûk (Envârü'l-Burûk)*, Kahire 1347/1928, IV, 79.

Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr İbn Mes'ûd (ö.587/1191), *Bedâiu's-sanâyi' fî tertîbi's-şerâi'*, 2. baskı, I- VII, nşr. Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut: 1394/1974.(VII, 252 vd;VII, 286;VII, 242,)

Kettânî, *et-Terâtibü'l-İdâriyye*, Rabat, 1346 H. (I, 444.).

Kindî, *el-Vülâtve'l-Kudât*, Beyrut, 1908-1912 (s. 390).

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed İbn Ahmed el-Ensârî (ö.671/1273), *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'an*, I-XX, Mısır 1935-1950.

Mâlik İbn Enes (ö.179/795), *el-Muvatta'*, nşr. M.F. Abdülbakî, Mısır 1951.

Mâlik İbn Enes,*et-Tevhîd*,nşr. Fethullah Huleyf, Beyrut 1970.

Meydânî, Abdülganî el-Gânimî, *el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitâb*, Dersaadet, Tıpkı Basım, İstanbul, ty.(III, 174, 176).

Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim İbn el-Haccâc (ö.261/874),*Sahîhu Müslim*, nşr. M. Fuad Abdülbakî, Mısır 1374-1375/1955-1956.

Nesâî, Ebû Abdirrahmân İbn Şuayb (ö.279/892), *es-Sünen*(Süyûtî'nin şerhi ile birlikte), I-VIII, Mısır 1964.

Râzî, Fahrüddîn, Muhammed İbn Ömer İbn Hasan (ö.606/1210), *Mefâtihu'l-Gayb*,Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1411/1990 (IV, 476).

Serahsî, Muhammed İbn Ahmed İbn EbîSelh (ö.490/1097), *el-Mebsût*, 3. baskı, I-XXX, nşr. Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1398/1978. XXVI, 73;

Serahsî,*Usûl*, I-II, Kâhire 1372-1373.

Şevkânî, Muhammed b. Ali, (ö.1255/1839), *Neylü'l-Evtâr*, el-Matbaatü'l-Osmâniyye, Mısır, ty.(VII, 399).VII, 61;VII, 26, 27;V, 240;

Tirmizî, Muhammed İbn İsâ (ö,279/892), *es-Sünen*,thk. A. Muhammed Şakir, Kahire 1356/1937.

Şîrâzî, Ebû İshak (476/1083), el-Mühezzeb, Kâhire (ö. 1379/1959), II, 242.

Zühaylî, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuh*, 2. baskı, I-VIII, Dımaşk, 1405/1985. VI. 400.VI, 201, 202;VI, 200; VI, 199;VI, 197,198.

Zühaylî, Vehbe,*el-Fıkhu'l-İslâmî fî Uslûbihi'l-Cedîd*, 2. baskı, I-II, Dımaşk, ty.

Zühaylî, Vehbe,*et-Tefsîru'l-Münîr*, I-XXXII, Beyrut 1991.